

Znaczenie pedagogiki religii w wychowaniu

Lic. Dominik Charchut - PWS T-E JAROSŁAW

Lic. Dominik Charchut urodzony 18.09.1985 r. w Dębicy. Absolwent pedagogiki resocjalizacyjnej na Uniwersytecie Rzeszowskim. Student Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu na kierunku pedagogika o specjalności terapia pedagogiczna. Autor artykułów naukowych z zakresu pedagogiki i socjologii. Główne obszary zainteresowań badawczych: agresywne subkultury młodzieżowe i pedagogika rodziny.

Pedagogika religii to dyscyplina naukowa. Jej początki sięgają ubiegłego wieku, a wspomnianą nazwę wpieryw rozpowszechniono głównie w tradycji niemieckiej (oryginalne pojęcie: Religionspädagogik)¹. Jest to więc relatywnie młoda dziedzina nauki. Według Wernera Simona pedagogika religii zajmuje się „teorią i praktyką pedagogicznego, katechetycznego i dydaktycznego towarzyszenia religijnemu procesowi nauczania w szkole, rodzinie, wspólnocie i grupach Kościoła, religii i społeczeństwa”²,

Pisząc o pedagogice religii należy pamiętać – co wydaje się oczywiste – o jej związkach z pedagogiką i teologią, a także o relacjach z katechetyką. Jednak nie wszyscy mają świadomość, że zajmuje się ona nie tylko wspólnotą religijną, ale również społeczeństwem, rodziną czy szkołą, a więc obszarami, które mają wpływ nie tylko na kształtowanie świeckich obszarów życia człowieka, ale skorelowane również ze sferą związaną z wiarą. Kościół bowiem to nie tylko wspólnota sakramentalna, ale także swoista wspólnota zmierzająca do osiągnięcia dojrzałości; to wspólnota działająca. To oznacza, że pedagogika religii w swoich zainteresowaniach ukierunkowuje się na kwestię głębszej refleksji, związanej nie tylko z samym pojęciem religii, ale również z fenomenem religijności, traktowanym wielopłaszczyznowo oraz wieloaspektowo.

Według Gerta Otto – niemieckiego teologa, „pedagogika religii – w swoich analizach, refleksji i konceptualizacji, odnosząc się do zróżnicowanych materiałów i problemów – jest krytyczną teorią zachowań przekazywanych i uprawomocnionych religijnie, które we wzajemnej relacji wychowania i nauczania wyznaczają praktykę życiową dzieci, młodzieży i dorosłych w różnych obszarach społecznych, zarówno wewnątrz Kościołów i konfesji, jak i poza nimi, w historii i teraźniejszości”³. Wspomniany teo-

¹ Por. B. Milerski, *Pedagogika religii*, w: *Pedagogika. Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, pod red. B. Śliwerskiego, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2010, s. 45.

² W. Simon, *Pedagogika religii w Niemczech*, w: *Leksykon pedagogiki religii*, pod red. C. Rogowskiego, Verbinum, Warszawa 2007, s. 567.

³ G. Otto, *Was heisst Religionspädagogik*, w: *Religionspädagogik*, t. 1: *Der evangelische Weg*, red. K. Wegenast, München – Gütersloh: Kaiser 1991-1994, s. 364.

log wyróżnił również cztery główne obszary tematycznych zainteresowań pedagogiki religii. Zaliczył do nich: kształcenie oraz socjalizację z zakresu religii realizowaną w: szkole, rodzinie, społeczeństwie i Kościele. Tak szerokie zainteresowanie dyscypliny sprawia, że jest ona niezbędna w życiu i rozwoju m.in. chrześcijanina. W tym miejscu warto podkreślić, że pedagogika religii zajmuje się nie tylko chrześcijaństwem, ale wspomina również o innych wyznaniach.

Niezbędnym wydaje się również to, iż „odróżnianie katechetyki od pedagogiki religii pozwala tworzyć podwaliny pod procesy katechetyczne, procesy „wychowywania do wiary” oraz „wychowania w wierze”. Nie znaczy to jednak, że będą one kolejno po sobie następować: najpierw wychowanie religijne, a później katecheza. Za takim tokiem rozumowania przemawia między innym to, że w rozumieniu Kościoła katolickiego katecheza jest pedagogią w akcie wiary. Do wypełniania jej zadań nie może kierować się ani ideologią, ani interesami czysto ludzkimi. Nie można też mieszać zbawczego działania Boga, które jest czystą łaską, działaniem pedagogicznym człowieka. W końcu nie można ich sobie przeciwstawiać i rozdzielać. Stanowisko takie wynika z tego, że katecheza ma prowadzić do dialogu, jaki Bóg w miłości prowadzi z każdą osobą. W tym znaczeniu katechezę należy uważać za „echo”, które jest przenoszone na dialog z ludźmi prowadzony w duchu wskazań Urzędu Nauczycielskiego Kościoła”⁴.

Nierzadko jednak zdarza się, że pedagogice religii odmawia się naukowości. Jednak jak już na początku XX wieku stwierdził John Dewey – „możliwe jest podejście do kwestii nauczania religijnego z poszanowaniem charakteru nauki, postulujące taki sam rodzaj badań tego zagadnienia, jak to jest w wypadku pozostałych problemów edukacyjnych”⁵. Według Bogusława Milerskiego „Z perspektywy współczesnej pedagogiki religii można stwierdzić, że owo uświadomienie praktyki wychowania religijnego polega na jej filozoficznym uzasadnieniu, opisanie, rozumieniu, wyjaśnieniu oraz wykładni ideologiczno-krytycznej, jako określonych procedurach metodologicznych”⁶.

W Polsce kwestią pedagogiki religii szerzej zaczęto interesować się między I i II wojną światową. Zygmunt Bielawski rozważał ją na gruncie tradycji katolickiej, natomiast Karol Branszel – na gruncie tradycji ewangelickiej⁷. Później – dopiero po 1989 roku szerzej zaczęto posługiwać się mianem pedagogiki religii.

PEDAGOGIKA RELIGII JAKO ELEMENT OGÓLNEJ EDUKACJI

Pedagogika religii nie sprowadza się wyłącznie do przekazania wiadomości o tradycji czy kulcie religijnym, ale stanowi podstawę wsparcia człowieka w jego rozwoju. Do jej zadań należy kształtowanie i wspieranie rozwoju danej osoby, jej dojrzałości społecznej i religijnej. Obejmuje ona zarówno procesy nauczania, jak również wychowania, co sprawia, że odnosi się do ogółu oddziaływań mających na celu formowanie

⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium ogólne o katechizacji, Pallottinum, Poznań 1998, nr 144.

⁵ J. Dewey, *Religious education as conditioned by modern psychology and pedagogy*, w: *The Religious Association: Proceedings of The First Convention, The Religious Education Association*, Chicago 1903, s. 66.

⁶ B. Milerski, *Pedagogika religii dz. cyt.*, s. 51.

⁷ Tamże, 50.

całokształtu zdolności życiowych, w tym również religijnych. Jak zauważył B. Milerski – „składnikiem tego procesu jest formowanie tożsamości i całokształtu zdolności życiowych, czyniących z jednostki istotę dojrzałą emocjonalnie, poznawczo i społecznie, świadomie realizującą się, zdolną do refleksyjnej afirmacji i konstruktywnej krytyki”⁸. Świadomość wiąże się tutaj z nienarzucaniem wzorów postępowania i rozumowania. Świadomy człowiek wykazuje dojrzałość czynów i własnej refleksji, bierze odpowiedzialność za swoje postępowanie, podejmuje przemyślane decyzje, jest otwarty na potrzeby innych, szanuje swoją osobę i osoby z otoczenia.

W pedagogice religii niezwykle istotne jest pojęcie wychowania, które pojmuje się przede wszystkim jako kształtowanie światopoglądu człowieka i dialog, a nie wyłącznie przekazywanie wiadomości. W związku z tym szkoła to wyjątkowe miejsce nie tylko kojarzone z nabywaniem określonej wiedzy, ale to także instytucja mająca kształtować dzieci i młodzież także na gruncie aksjologicznym. To niezwykle trudne zadanie, szczególnie w przypadku młodzieży przeżywającej czas buntu związanego z procesem dorastania, gdy młody człowiek jest nie tylko szczególnie podatny na wpływy rówieśników, poszukuje autorytetów (nie zawsze podejmuje w tej kwestii trafne i przemyślane decyzje), a także dokonuje pierwszych ważniejszych, życiowych wyborów związanych m.in. z wyborem szkoły, sympatii itd.

W związku z tym świadoma pedagogika religii nie ogranicza się do technicznego przekazywania wiedzy na temat różnorodnych religii, ale wspiera rozwój tożsamości młodego człowieka. Równocześnie także pozwala na zapobieganie lub przezwyciężanie analfabetyzmu religijnego, który mógłby stanowić podstawę rozmaitych negatywnych działań, realizowanych na gruncie zinstrumentalizowania religii. Mam tutaj na myśli te działania, które wynikają z fundamentalistycznych czy ksenofobicznych idei. Dlatego „szkoła – dążąc do wykształcenia profesjonalnie przygotowanych do życia jednostek – nie powinna zapominać, że istotnym elementem wyposażenia edukacyjnego jest umiejętność rozumienia egzystencjalnego. (...) Szkoła powinna bowiem uczyć stawiania samodzielnych pytań egzystencjalnych i poszukiwania na nie odpowiedzi”⁹. W związku z tym nieodzownym staje się umiejscowienie pedagogiki religii również na gruncie współczesnych zagadnień i problemów społecznych. Jej praktyczność polega na spełnieniu określonych warunków – opisanie, wyjaśnienie, pomocy w zrozumieniu konkretnych etycznych zjawisk. Młody człowiek zadaje wiele pytań, na które otoczenie nie zawsze potrafi, nie chce lub nie może odpowiedzieć. Dlatego pedagogika religii ma pomóc w znalezieniu odpowiedzi na nie. Jeśli z jakiegoś powodu przestraszy młodzież, będzie mało wartościowa i nieprzydatna.

W związku z tym „Podstawowym zadaniem w procesie przygotowywania wszystkich uczniów do harmonijnego życia w społeczeństwie pluralistycznym powinno być z całą pewnością kształtowanie rozumienia wielości poglądów i praktyk religijnych i dostarczenie wglądu w świat wartości i zainteresowań poszczególnych grup narodowych. (...) Wychowanie religijne dzieli z innymi przedmiotami zadanie pomagania

⁸ Tamże, s. 57.

⁹ Tamże, s. 62.

uczniom w pozyskiwaniu przez nich sprawności, wiedzy i kompetencji społecznych koniecznych w rozwoju ich życia osobistego oraz społecznego. (...) Jesteśmy przekonani, iż podejście fenomenologiczne do problematyki wychowania religijnego jest najlepszym i w gruncie rzeczy jedynym środkiem nie tylko zrozumienia wszystkich uczniów, niezależnie od ich pochodzenia i tradycji religijnej, lecz również doświadczenia wielości nurtów religijnych (...) oraz ujęcia owej wielości w perspektywie istoty wiary i religijnego wymiaru ludzkich przeżyć. Jest to również najlepszy środek pomocy uczniom w docenieniu różnorodnych, często sprzecznych postaw życiowych, a zarazem upromocnienia własnych poglądów religijnych”¹⁰.

Dlatego pedagogika religii wskazuje na płaszczyznę ontyczną edukacji, która zwraca się w stronę formowania sposobów istnienia oraz zmiany jakości ludzkiego życia. W tym znaczeniu, odwołując się do kategorii pedagogicznych i teologicznych, edukację religijną można postrzegać jako proces odnowy egzystencji poprzez konfrontowanie człowieka ze świadectwami wiary. Proces ten ma miejsce na płaszczyźnie aktualnych problemów i pytań ludzkości, których nie sposób pominąć, żyjąc refleksyjnie we współczesnym świecie.

Równocześnie pedagogika religii zwraca uwagę na rolę rodziny w procesie wychowania religijnego. Poszczególne rodziny realizują je nie tylko jako efekt świadome podejmowanych działań, ale również jako pokłose oddziaływania, a więc relacji i atmosfery życia w rodzinie. Tu każdy ma swoje określone role, z których wypływają konkretne oczekiwania i zadania. Wartym podkreślenia jest to, iż rodzice wychowują swoje dzieci nie tylko na gruncie celowo podejmowanych działań z zakresu pedagogiki, ale także dając osobisty przykład konkretnego zachowania. Dzieci obserwują ich podejście do praktyki religijnej, uczestnictwa w życiu wspólnot religijnych czy codzienną realizację zasad wiary religijnej. Dlatego w wychowaniu religijnym nierzadko istotniejsza jest pedagogia ukryta, czyli opierająca się m.in. na obyczajowości ugruntowanej na tradycji zakorzenionej w wierze.

Jednak w sytuacji zakłócenia prawidłowego przebiegu socjalizacji religijnej w rodzinie i środowisku, spowodowanej np. niewydolnością wychowawczą lub moralną rodziny, szczególnie istotny jest edukacyjny potencjał i wymiar płynący z nauczania religii. W związku z tym katecheza, oprócz przekazania wiedzy religijnej, pełni również inne ważne, ale jakże elementarne funkcje – funkcję inicjacyjno-katechumenalną, jak również ewangelizacyjną. Wszystko to umożliwia pełne określenie pedagogicznego charakteru nauczania religijnego, wpisującego się w wychowawcze zadania placówek edukacyjnych. Właściwe wdrażanie w życie założeń pedagogiki religii sprzyja wychowaniu młodego człowieka na osobę świadomą siebie i otoczenia.

PEDAGOGIKA RELIGII A EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA

Od pedagogiki religii oczekuje się również pełnienia funkcji swoistego fundamentu w kształtowaniu i dopełnianiu współczesnych kręgów kulturowych. Jej zadaniem jest

¹⁰ M. Grimmitt, *Die gegenwärtigen Probleme der religiösen Erziehung in England*, „Jahrbuch der Religionspädagogik” t. 3: 1986, s. 196.

więc realizacja celów międzykulturowych i ekumenicznych. Dostarczanie dzieciom i młodzieży modeli pozwalających na interpretację otaczającej sytuacji zdaje się być kolejnym nieodzownym i praktycznym postulatem pedagogiki religii, doceniającej istotną rolę duchowości człowieka.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na powiązanie pedagogiki religii z hermeneutyką. Właściwe rozumienie tekstów ma służyć młodym ludziom w kształtowaniu własnej świadomości oraz w rozumieniu otaczającego świata. Dla przykładu – Biblia zawiera głębszą prawdę o życiu człowieka. Drogą poznania jest interpretacja egzystencjalna tekstów, ukierunkowana nie tyle na odtworzenie ich genezy, ale zwrócona w kierunku samorozumienia, przekładającego się na pozytywną przemianę życia człowieka.

W pedagogice religii podkreśla się znaczenie religii dla holistycznego wychowania, w którym dany człowiek żyje w konkretnych warunkach cywilizacyjnych oraz kulturowych. Refleksja nad zagadnieniami poszczególnych religii i wyznań pomaga odnaleźć sens życia, gdyż pomaga w wyjaśnieniu znaczenia otaczającego świata i życia jako takiego. Dlatego religia w swoisty sposób pomaga w uporządkowaniu relacji człowiek-świat i człowiek-człowiek. Religia bowiem dostarcza nierelatywnych podstaw dla wartości moralnych, a także pomaga w budowaniu hierarchii wspomnianych wartości.

ROLA RELIGII W SYSTEMIE SZKOLNYM

Choć część współczesnych polityków, przedstawicieli nauki opowiada się za wyprowadzeniem religii ze szkół, nie jest to sprawa oczywista i prosta w realizacji. Obecność religii w szkole stanowi istotny element wychowania dzieci i młodzieży. Kwestie religijne, etyczne, światopoglądowe poruszane na lekcji religii pozwalają młodym ludziom na zastanowienie się nie tylko nad historycznymi, religijnymi wydarzeniami, ale również umożliwiają refleksję nad współczesnymi zagadnieniami aksjologicznymi. Lekcje religii mogą być niezwykle inspirujące i pomocne w kształtowaniu tożsamości młodzieży. Brak religii w szkołach może ograniczyć dzieciom i młodzieży dostęp do uzyskania odpowiedzi na pytania z nurtu zagadnień egzystencjalnych.

Realizowanie tematów religijnych poza budynkami szkoły może przyczynić się do zwiększenia absencji na zajęciach. Dotarcie do młodzieży, wymaganie od nich dodatkowego wysiłku w postaci np. przyścia na zajęcia w dzień wolny od nauki, może działać demotywująco, o czym zapominają przeciwnicy nauczania religii w szkole. W skrajnych przypadkach młodzież, która nie będzie doświadczać wychowawczej inspiracji, może w ograniczony sposób etycznie się rozwijać.

PODSUMOWANIE

Pedagogika religii jest nauką zbudowaną na gruncie teologii i pedagogiki oraz podejmująca praktyczne i teoretyczne zagadnienia związane nie tylko z edukacją, ale również socjalizacją religijną. Pedagogika religii pomaga we właściwym pojmowaniu i interpretowaniu religii w dynamicznie zmieniającym się świecie, w którym przemianom ulegają nie tylko doczesne zjawiska, ale także ludzie. Odmienność zagadnień pedago-

giki religii koncentruje się na zakresie i głębi całościowego procesu, w którym biorą udział: Kościół, rodzina, szkoła itd. W budowaniu jednostkowej osobowości wychowanie religijne pełni istotną funkcję związaną z cementowaniem uznanego przez danego człowieka systemu wartości. Jest to możliwe, ponieważ religia daje solidne podstawy dla wartości, w tym również wartości moralnych. Mówiąc o pedagogice, należy pamiętać o jej interdyscyplinarnym wymiarze, gdyż pedagogika religii współpracuje m.in. z: psychologią, socjologią oraz kulturoznawstwem, a jej dążenie jest ukierunkowane przede wszystkim na praktyczne aspekty życia ludzkiego.

Jak zauważył ks. Zbigniew Marek – „Najprawdopodobniej spory o to, czym jest pedagogika religii, będą trwać przez kolejne dziesięciolecia. Będą też pojawiać się kolejne próby jej zdefiniowania. Pozostanie natomiast świadomością tego, że religia spełnia w wychowaniu i rozwoju osoby ważną rolę. To właśnie religia otwiera przed człowiekiem nowe perspektywy poznawania sensu wszelkiego istnienia w świecie. Dla człowieka doświadczającego własnej ograniczoności, a jednocześnie poszukującego możliwości jej przekroczenia, podpowiadane przez religię odpowiedzi na ważne dla jego egzystencji pytania dostarczają mu nowej wiedzy o sobie i o otaczającym go świecie. Do tego, aby wiedza czerpana z poznania religijnego kształtowała nowe myślenie człowieka, potrzebna jest jego akceptacja. Wiąże się to z uznaniem nie tylko Boga jako istoty, od której człowiek jest zależny, ale też i tego, że Bóg nigdy nie okłamie. Jego autorytet kreśli przed osobą możliwości nowego sposobu życia, który daje gwarancję spełnienia wszelkich ludzkich pragnień. Można oczekiwać, że pedagogika religii, odwołując się przy opisie rzeczywistości wychowawczej do poznania religijnego, będzie wspierać człowieka w interpretowaniu spraw codziennego życia, czyniąc go dojralszym i bardziej odpowiedzialnym za siebie, drugiego człowieka i świat, w jakim przychodzi mu żyć”¹¹.

STRESZCZENIE

Pedagogika religii to nauka oparta na teologii i pedagogice. Do jej zadań należy praktyczne i teoretyczne podejście do zadań związanych z edukacją oraz socjalizacją religijną. Ponadto pedagogika religii umożliwia interpretowanie religijnych kwestii na gruncie zmieniającego się, współczesnego świata. W artykule została ukazana charakterystyka pedagogiki religii oraz jej wpływ na pedagogikę ogólną i edukację międzykulturową.

SUMMARY

The importance of pedagogy of religion

Pedagogy of religion is science based on theology and pedagogy. Its tasks include practical and theoretical approach to tasks related to the education and socialization of religion. In addition, religious education makes it possible to interpret religious issues on the basis of the changing modern world. The article was shown the characteristics of pedagogy of religion and its influence on general pedagogy and intercultural education.

¹¹ Z. Marek, *Tożsamość pedagogiki religii*, w: „*Paedagogia Christiana*”, 1/3 I (2013), s. 104.

BIBLIOGRAFIA

- Chałupniak R., *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, WT UO, Opole 2005.
- Dewey J., *Religious education as conditioned by modern psychology and pedagogy*, w: *The Religious Association: Proceedings of The First Convention, The Religious Education Association*, Chicago 1903.
- Grimmitt M., *Die gegenwärtigen Probleme der religiösen Erziehung in England*, „*Jahrbuch der Religionspädagogik*” t. 3: 1986.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa*, Dyrektorium ogólne o katechizacji, Pallottinum, Poznań 1998.
- Korherr E. J., *Katechetik*, w: *Praktisches Wörterbuch der Religionspädagogik und Katechetik*, Herder, Wien 1978.
- Marek Z., *Tożsamość pedagogiki religii*, w: „*Paedagogia Christiana*”, 1/3 I (2013).
- Mette N., *Religionspädagogik*, Patmos-Verlag, Düsseldorf 1994.
- Milerski B., *Pedagogika religii*, w: *Pedagogika. Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, pod red. B. Śliwerskiego, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2010.
- Nowak M., *Specyfika, wyzwania, możliwości i perspektywy pedagogiki chrześcijańskiej w Polsce*, w: J. Michalski, A. Zakrzewska (red.), *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja, współczesność, nowe wyzwania*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Otto G., *Was heisst Religionspädagogik*, w: *Religionspädagogik*, t. 1: *Der evangelische Weg*, red. K. Wegenast, München – Gütersloh: Kaiser 1991-1994.
- Simon W., *Pedagogika religii w Niemczech*, w: *Leksykon pedagogiki religii*, pod red. C. Rogowskiego, Verbinum, Warszawa 2007.

Spotkanie Studentów Apor Vilmos Katolikus F iskola Vac (Węgry) ze Studentami Interdyscyplinarnego Koła Naukowego „Nowoczesne Kształcenie” KUL w Stalowej Woli. 19.10.2015 roku